

Miten tutkia valtiovaltaa?

DOI:10.51809/TE.131970

CC BY-NC-ND 4.0

Mitchell Dean & Daniel Zamora, *The Last Man Takes LSD – Foucault and the End of Revolution*. London: Verso, 2021. 256 s.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana valtiovalta on palannut keskeiseksi teemaksi poliittiseen teoriaan. Esimerkiksi uusliberalismia käsittelevät tutkimukset painottavat, että siinäkin roolista vaan pikemminkin valtion vähenevästä roolista järjestelystä pakkovaltana, eli välineenä pakottaa yksilöt tottelemaan taloudellista järjestystä. Uusliberaalissa hallinnossa valtiovaltaa tehtäväksi on tullut taloudellista järjestelmää haastavien toimijoiden, kuten työväenliikkeen, tukahduttaminen. (Ks. esim. Harvey 2007, 75–79 tai Slobodian 2018.) Toisaalta taas erilaiset kriisit, kuten pandemiat tai talouden ja ilmastonmuutoksen mukanaan tuomat vaikeudet, ovat palauttaneet valtiovaltan toimet ja valtion laajemman merkityksen yhteiskuntajärjestykselle teoreettisen keskustelun ytimeen (ks. Brunila & Lehtinen 2021). Valtion merkitys ei siis globalisaatiosta huolimatta ole millään yksinkertaisella tavalla vähentynyt.

Valtion kehityksessä myös kysymys Michel Foucault'n poliittisen teorian lähtökohdista on tullut uudelleen ajankohtaiseksi. Keskustelua käydään varsinkin siitä, pystyykö Foucault'n pohjalta politisoimaan ja haastamaan valtiovaltaa. Foucault ei tunnetusti antanut valtiolle keskeistä roolia tutkimuksissaan, vaikka vaatikin että poliittisen teorian on ”leikattava kuninkaalta pää”, siis siirryttävä valtion keskusjohtoisen hallitsemisen analyysistä hahmottamaan valtaa moninaisena

yhteiskunnallisena ilmiönä (Foucault 2014, 165). Toisin sanoen, valtiovaltaa analysoidessa Foucault'n pohjalta jää usein epäselväksi, miten erilaisia vallankäyttömuotoja vastustavien toimijoiden pitäisi ymmärtää valtion rooli pyrkiessään vapautumaan sortavista käytännöistä.

Kysymys valtiovallasta Foucault'n teoriassa liittyy laajempaan keskusteluun Foucault'n teorian normatiivisuudesta, mikä sai uutta pontta hänen uusliberalismiaan käsittelevien luentojensa julkaisemisen jälkeen (Foucault 2004). Luentosarjassaan vuosilta 1978–1979 Foucault analysoi liberaalin hallinnan kehkeytymistä klassisesta liberalismista sen uusiin, saksalaisen ordoliberalismin ja yhdysvaltalaisen uusliberalismin muotoihin. Matthew MacLellanin mukaan Foucault-tutkimuksessa ollaan miltei yksimielisiä siitä, että tästä kyseisestä luentosarjasta tekee erityisen se, että analyysin kohteena on Foucault'n analyysien viitekehityksessä harvinaisen ajankohtainen aihe, eli vielä luentojen aikana kehitteillä ollut vallankäytön rationaliteetti (MacLellan, 2020, s. xvii). Juuri näihin aikoihin uusliberaalit hallinnot alkoivat muotoutua varsinkin Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa. Tästä syystä luentosarja näyttäytyy erityisen poliittisena ja siten myös Foucault'n normatiivisesti latautuneena pyrkimyksenä puuttua oman aikansa poliittiseen tilanteeseen (Gane, 2018, 56).

Foucault ilmoittaa heti luentosarjan aluksi, ettei hänen tutkimuksensa oleta valtiota eräänlaisena yleishistoriallisena ilmiönä. Sen sijaan vallan käytäntöjen historian tarkasteleminen on syytä aloittaa paikallisista vallankäytön muodoista ja niitä koskevista diskursseista (Foucault 2013a,

72–75). On sanottu, että tämä valtion vieroksuminen on kytköksissä Foucault'n tarpeeseen erottautua aikansa marxilaisesta liikkeestä, joka oli täysin keskittynyt valtiovallan haltuunottoon, eli proletariaatin diktatuurin muodostamiseen (ks. Zamora 2016).

Perinteisen marxilaisen vasemmiston vierelle Ranskassa oli 1970-luvulla kehittymässä markkinatalouteen myönteisemmin ja valtiovaltaan kielteisemmin suhtautuva uusliberaali ryhmittymä, varsinkin Ranskan Sosialistisen puolueen puitteissa (Amable & Palombarini 2021, 50). Esimerkiksi myöhemmin Ranskan presidenttinä toiminut François Hollande pyrki määrittelemään 1980-luvulle tultaessa perinteisen vasemmiston keskeisten tavoitteiden olevan moraalisia taloudellisten sijaan (mt. 53). Huomioiden Foucault'n marxismia koskevan kritiikin, jotkut kommentaattorit ovat tulkinneet hänen ikään kuin kuuluvan osaksi tällaista poliittista viitekehystä (ks. Behrent 2016). Myöhemmin tätä kehityskulkua on kutsuttu identiteettipoliittiseksi pyrkimykseksi hylätä luokkapohjainen politiikka.

Foucault ja Ranskan toinen vasemmisto

Yksi esimerkki tällaisesta Foucault'ta liberalisovasta tulkinnasta on Mitchell Deanin ja Daniel Zamoran vastikään julkaistu teos *The Last Man Takes LSD – Foucault and the End of Revolution*. Kirja perehtyy Foucault'n tuotannon yhteyksiin Ranskan poliittiseen tilanteeseen 70- ja 80-lukujen vaihteessa ja käy laajasti läpi keskustelua, joka koskee Foucault'n suhdetta 70-luvulla alkaneeseen uusliberalistisen politiikan kehitykseen. Tätä keskustelua rydyttää erityisesti mainittu Foucault'n luentosarja uusliberalismista. Vaikka monet ovat pitäneet luentosarjaa uusliberalismin kriittisen analyysin perustana (ks. Brown 2015; Helén 2016), Dean ja Zamora sen sijaan väittävät, että Foucault'n suhde uusliberalismiin oli väitettyä myönteisempi. Tämä tekee Foucault'n työhön perustuvasta uusliberalismin kritiikistä ongelmallista. Varsinkin Zamora on tullut kansainvälisessä Foucault-tutkimuksessa tunnetuksi väitteistään Foucault'n ja uusliberalismin

välisen suhteen ongelmallisuudesta (ks. Zamora & Behrent 2016). Eräässä haastattelussaan Zamora jopa väittää, että Foucault'n myöhäinen tuotanto itse asiassa ”täydentää” uusliberaalien taloustieteilijöiden kuten Friedrich von Hayekin ja Milton Friedmanin teorioita.¹

Uudessa kirjassaan Dean ja Zamora sanovat haluavansa tehdä lopun Foucault'n työn perustavasta roolista yhteiskuntatieteille. Vaikka teos keskittyykin juuri uusliberalismiin, ovat kirjoittajat vakuuttuneita siitä, että Foucault'n ja muiden jälkistrukturalistien vaikutus humanistisiin ja yhteiskuntatieteisiin on lähtökohtaisesti kielteinen (Dean & Zamora 2021, 230). Kirjoittajien mielestä tämä johtuu nimenomaan Foucault'n poliittisista tavoitteista, jotka ovat monilta jääneet huomaamatta. Paljastamalla Foucault'n kirjoitusten todellisen poliittisen luonteen, kirjoittajat toivovat yhteiskunnallisen tutkimuksen ja aktivismin löytävän tien ulos ja uuden suunnan – mistäs muustakaan kuin – identiteetti-politiikan ja yksilökeskeisen poliittisen toiminnan pauloista.

Kirjan kantavana ajatuksena on, että Foucault'n luentosarjaa uusliberalismista on luettu huolimattomasti. Tämä johtuu siitä, että tutkijat ovat täysin unohtaneet Foucault'n luentojen poliittisen ja historiallisen kontekstin (mt. 31). Varsinkin Ranskan vasemmistoa 70-luvun aikana koskeneen murroksen ymmärtäminen tarjoaa kirjoittajien mukaan avaimen Foucault'n koko myöhäistuotantoon: kyse on varsinkin perinteisen työväenliikkeen ja kommunististen vasemmistopuolueiden sekä uuden sosialistisen vasemmiston välisestä murroksesta, johon Foucault asemoi itsensä niin tutkimuksensa, haastatteluidensa kuin oman elämäntapansakin puitteissa.

Vasemmiston murroksella Zamora ja Behrent tarkoittavat kommunistisen ja sosialistisen vasemmiston jakaantumista vuoden 1968 tapahtumien jälkeen, kun perinteisestä työväenliikkeestä ja kommunismista irrottautui niin kutsuttu uusi vasemmisto, ”toinen vasemmisto”. Yhteiskunnallisen ajattelun piirissä sen kuuluisin edustaja oli Pierre Rosanvallon. Dean ja Zamora luonnehtivat toista vasemmistoa projektina, joka

pyrki hajauttamaan ja jakamaan valtion tehtävät uusiksi taatakseen yhteiskunnan ja yksilön autonomian. Tällainen vasemmistopolitiikka oli kirjoittajien mukaan avoimen vihamielistä valtiovaltaa ja sen keskittymistä kohtaan (mt. 29). Toiselle vasemmistolle myös valtioon kiinnittyvä kommunismi oli yhtä ongelmallista kuin Charles de Gaullen aikainen vahva gaullistinen kansallisvaltio ja autoritääriäinen vallankäyttö (mt. 43). Toisen vasemmiston poliittisia tavoitteita edisti varsinkin François Mitterrandin vuonna 1981 alkanut presidenttikausi, jonka aikana Ranskan valtion merkitystä kansallisille sosiaali- ja talouspolitiikalle heikennettiin merkittävästi.

Valtiovalta ja hallinnallisuus

Kirjoittajien mukaan Foucault'n marxilaiseen vasemmistoon kohdistama kritiikki sopii yhteen toisen vasemmiston muotoileman tavoitteen kanssa. Foucault'n mukaan vasemmistoa vaivaa sen valtiokeskeisyys kaikissa niissä tilanteissa, joissa se itse ei ole onnistunut muodostamaan omaa hallinnallisuuden muotoaan. Hallinnallisuudella Foucault tarkoitti modernin vallankäytön kehityskulkua, jossa valtaapitävä (esimerkiksi suvereeni hallitsija) ei enää pyri ylläpitämään ja edistämään omaa valtaansa vaan valtakunnan mahtavuutta (Helén 2016, 132). Foucault'n mukaan hallitsemisen tavoitteena on tuottaa erilaisten tekniikoiden ja instituutioiden avulla tietynlaisia toimintatapoja, joita hallitut yksilöt toteuttaisivat valtiovaltan tavoitteiden mukaisesti (Foucault 2010, 115; ks. myös Foucault 2004, 111–112). Hallinnallisuus tarkoittaakin erilaisten vallankäytön keinojen ja mekanismien organisoimista siten, että joku saa toiset toimimaan haluamallaan tavalla. Kuten Ilpo Helén asian toteaa, ”valtion mahti perustuu kykyyn ja taitoon hallita yhteiskuntaa ja sen jäseniä sekä tehdä ne hallittaviksi” (Helén 2016, 133). Kyse ei ole silkasta alistamisesta tai väkivaltaisesta vapauden tukahduttamisesta vaan pyrkimyksestä edistää tiettyjä päämääriä, kuten kansanterveyttä tai -taloutta tavalla, joka saa myös yksilöt edistämään päämääriä ilman pakottamista.

Foucault'n mukaan liberalismi on nimenomaan hallinnallisuuden muoto (Foucault 2004, 13, 22–23). Sen historiallinen erityisyys liittyy tapaan hahmottaa markkinat ja varsinkin taloudellinen kehitys vallankäytön koetinkivenä (mt. 33–34). Vain sellaisen vallan käyttäminen on oikeutettua, jolla on myönteisiä seurauksia talouden kannalta. Tällä tavoin liberaali hallinnallisuus ei rajaa vallankäyttöä lain avulla, vaan sen perusteella, onko jokin toimi liiallinen, eli onko sillä kielteisiä vaikutuksia markkinoille. Toisin kuin laissa, joka rajoittaa valtaa ulkoapäin, on hallinnallisuudessa kyse tällaisista ”sisäisistä rajoista”, jotka määrittelevät eri käytäntöjen laajuuden (mt. 8–10, 324; ks. Foucault 1997, 37–38).

Liberaali hallinnallisuus sivuuttaa kysymykset valtiovaltan laillisesta perustasta ja siitä, missä määrin kansalaisten oikeudet rajaavat vallankäyttöä. Tästä syystä Foucault ajattelee, että liberaali hallinnallisuus korvaakin *suvereenin* vallan eli tavan lähestyä modernia valtiovaltaa oikeustieteellisenä kysymyksenä vallan oikeutuksesta ja laillisesta perustasta (Foucault 2004, 296; Foucault 1997, 23–24). Suvereenin vallan käsite lähtee siitä, että valta hahmotetaan keskitettynä pakkovaltana, jonka tehtävänä on rajoittaa kansalaisten toimia rankaisemalla heitä lain rikkomisesta. Foucault käyttääkin Thomas Hobbesilta tuttua vertausta suvereenista vallasta miekkana, joka lopulta takaa lakien velvoittavuuden (Foucault 2013a, 102; Hobbes 1999, 157). Liberaali hallinnallisuus korvaa suvereeniteettiin perustuvan valtakäsityksen ja sen käytännöt pyrkimällä vaikuttamaan kansalaisiin ja varsinkin näiden taloudellisiin toimiin toisella tavalla.

Foucault'n tapa tarkastella modernin vallankäytön historiaa suvereenin vallan korvaantumisenä ilmenee myös hänen pääteoksissaan *Seksuaalisuuden historia ja Tarkkailla ja rangaista* (Foucault 2013a, 102–106; Foucault 2013b, 266–273). Niissä kurivalta ja biovalta nähdään uusina vallankäytön muotoina, jotka eivät palaudu suvereeniin valtaan. Foucault kuitenkin toteaa, että nämä uudet vallan käytännöt eivät niinkään korvaa vaan täydentävät suvereenia valtaa. Ne ovat vallankäytön muotoina yhteiskunnassa eri tavoin läsnä (Foucault 2010, 114; ks. Oksala 2013, 322).

Koska suvereeni valta on keskitettyä ja pakottavaa, se on myös analyttisesti väärä tapa lähestyä olemassa olevia valtasuhteita ja käytäntöjä: Foucault itse ymmärtää vallan juuri koko yhteiskunnan lävistäväksi ja tuottavaksi käsitteeksi.

Dean ja Zamora kiinnittävät huomion juuri tähän kysymykseen ja Foucault'n ajattelun piirteeseen: korvautuuko vai täydentyykö suvereeni valta modernina aikana muilla vallankäytön muodoilla? Heidän mukaansa Foucault vastusti suvereeniutta valtion ylivaltaana, ja pyrki työssään etsimään tapoja vastustaa valtiovaltaa. Kirjoittajat myös päättelivät, että Foucault'n kiinnostus uusliberalismia kohtaan oli analyysin ohella myös strategista. Teoksen kantava ajatus on, että Foucault'ta kiinnosti uusliberalismissa tapa, jolla se korvaa suvereenin vallan. Siten uusliberalismin analyysi osoittautuisi myös vasemmistolle mahdolliseksi ulospääsyksi valtiokeskeisestä poliittisesta liikehdinnästä kohti vasemmiston omaa hallinnallisuuden muotoa.

Tekijän ja valtion kuolema

Dean ja Zamora väittävät, että 1970-luvun uusvasemmiston valtionvastaisuus ja François Mitterrandin uusliberalistinen käänne näkyvät Foucault'n teoretisoinnissa, joissa pyritään luopumaan sekä suvereenin subjektin että valtiovalan analysoinnista. On totta, että Foucault'n alkupään tuotanto kytkeytyy laajempiin jälkistrukturalistisiin keskusteluihin ”tekijän kuolemasta”, eli pyrkimykseen irrottaa teksti sen kirjoittajasta ja tämän intentioista. Kukaan kirjoittaja ei ole suvereeni, sillä subjekti ei voi hallita merkkijärjestelmiä ja niiden avulla tuotettua tekstiä saati sen merkitystä.

Subjektin menettäessä suvereeniutensa suhteessa tekstiin seuraa Deanin ja Zamoran mukaan myös poliittinen muutos, jossa valtio menettää suvereeniutensa. Samalla tavalla kuin tekstiin vaikuttavat lukuisat eri voimat ja rakenteet, joita subjekti ei ole itse luonut, myös ”valtio näyttäytyy pelkkänä apparaattina, joka tukeutuu jo olemassaoleviin mikro-valtoihin, jotka toimivat seksuaalisissa suhteissa, kouluissa, perherakenteissa, tiedossa ja tieteellisissä tekniikoissa”

(Dean & Zamora 2021, 152). Valtiosta tulee riippuvainen sosiaalisiin suhteisiin jo valmiiksi kuuluvista valtasuhteista ja käytännöstä, mikä on verrattavissa kirjoittajan riippuvaisuuteen tekstintuottamiseen tarvittavista välineistä ja konventioista. Kumpikaan ei ole sen enempää vallan keskittymä, joka voisi suvereenisti hallita yhteiskuntaa tai merkityksiä. Subjektin epäkeskittäminen johtaa siis valtiovallan hajaantumiseen.

Kirjoittajien mukaan Foucault'n tutkimuksista esiin nouseva ajatus vallan hajaantumisesta ei ole pelkkä historiallinen huomio vaan pikemminkin poliittinen valinta. Tällä tavoin on mahdollista muokata poliittista organisoitumista pois perinteisen kommunistisen liikkeen käytännöistä: ”Se, että tekijä menettää suvereeniutensa tekstiin nähden, tarkoittaa valtion suvereniteetin loppua, ja myös niiden toimijoiden, kuten puolueiden ja ammattiliittojen, jotka olivat keskittyneet valtiovaltaan” (Dean & Zamora 2021, 103). Näin ollen niin valtion kuin subjektin suvereniteetin kritiikki paljastuu kirjoittajille lopulta vallankumouksen mahdollisuuden kieltämisenä.

Toisin sanoen Foucault'n teoreettinen projekti kytkeytyy laajemmin vuoden 1968 mielenosoituksiin ja sen jälkeisen uusvasemmiston marxilaisuutta kritisoiavaan asenteeseen, joka kääntää selkensä vallankumoukselle ottamalla haltuun valtiovallan puolueiden ja ammattiliittojen toimesta. Näin ollen myös Foucault'n teoreettinen panos voidaan Deanin ja Zamoran mukaan lukea osaksi tätä uusvasemmiston kehitystä, jossa vallankumousten ajan loppu ”tarkoittaa kahden suvereniteetin kuolemaa: ensiksi vanhaa tekstin tulkitsemisen mallia ja toiseksi käsitystä valtiolähtöisestä yhteiskunnallisesta muutoksesta” (mt. 169). Suvereniteetin kritiikki johtaa siis lopulta valtion poliittisen merkityksen kieltämiseen ja lopulta syihin luopua vallankumouksesta poliittisena tavoitteena.

Dean ja Zamora katsovat, että juuri suvereeniuden kritiikki niin vallankäytön muotona kuin subjektuutena on avain Foucault'n myöhäistuotannon pyrkimykseen politisoida subjektin itseensä kohdistavia tekniikoita. Kuten tunnettua, Foucault'n myöhäistuotanto käsittelee juuri itse tekniikoita ja sitä, millaisia vastarinnan muotoja

tällaiset tekniikat synnyttävät. Kirjoittajille tässä on kyse politiikasta vetäytymisestä ja se kuvastaa ranskalaisen filosofian päähänpintymää subjektiuden keskeisyydestä (Dean & Zamora 2021, 5). Foucault’lle vallan keskeinen ongelma ja kritiikin kohde tulisi olla subjektiuden tuottaminen ja tätä koskevien tuotannon muotojen vastustaminen. Valta siis tuottaa subjektipositioita ja tavan hahmottaa itsensä eli ”subjektivoidea” (*assujetissement*) yksilön. Foucault’n kiinnostus itsetekniikoita kohtaan liittyykin tähän subjektivaation vastustamiseen mahdollisuuteen. Hän kuitenkin Deanin ja Zamoran mukaan tekee tältä osin virheen, sillä käänös kohti itesuhteen pohtimista ja sen politisointia johtaa pois puoluepolitiikan ja siten todellisten poliittisten vaikutusmahdollisuuksien piiristä (mt. 224).

Uusliberalistisessa (talous)politiikassa yksilöä lähestytään *homo economicuksena* eli yksilön toiminta pyritään asettamaan talous ja hyötyhaitta-laskelmoinnin kehiköön. Toisin kuin kurivalta, joka subjektiivoi rikollisen rankaistavana ja moraalisen subjektina, *homo economicus* on tapa mallintaa sitä, miten rikoksen tekemisestä voidaan tehdä hyötyhaitta-analyysillä kannattamatonta yksilölle. Tähän uusliberalismi tähtää tuottamalla sopivat olosuhteet, joiden avulla yksilöt voivat katsomallaan tavalla parhaiten maksimoida oman etunsa.

Uusliberaalit teoreetikot uskovat, että juuri kilpailuaselmien luominen edistää tätä tavoitetta parhaiten. Tällöin ”uusliberalismi ei niinkään pyri tuottamaan subjektia vaan jalostaa haluttuja yritteliäisyyden ja kilpailun ominaisuuksia vaikuttamalla yksilöiden ympäristöön ja heidän valintamahdollisuuksiinsa” (Dean & Zamora 2021, 209). Kilpailu- ja yrittäjäyhteiskunta ei siis vaadi valtaa, joka työstää subjekteja vaan pikemminkin yhteiskunnallisia suhteita sellaisiksi, että kilpailu ja yritteliäisyys tulevat yksilöille kannattavaksi. Deanin ja Zamoran mukaan uusliberalismissa sivuutetaan käytännössä kaikki se, mikä Foucault’n tuotannon kritiikin keskipisteessä on (mt. 63). Foucault siis löysi uusliberalismista muutakin kuin ainoastaan uuden analyysikohteen, nimittäin tien ulos subjektivaatiosta ja suvereniteetista.

Tästä syystä kirjoittajat ovat sitä mieltä, että Foucault’n suhde uusliberalismiin on ongelmallinen ja se myös langettaa varjon Foucault’n analyysista inspiroituneeseen uusliberalismitutkimuksen ylle. Puhtaana analyysin sijaan hänen lähestymistapansa siirtää painopisteen poliittisessa toiminnassa pois luokkapohjaisesta organisoitumisesta kohti yksilön itesuhdetta ja identiteettipolitiikkaa (Dean & Zamora 2021, 181). Kirjoittajien mielestä itseasiassa koko hallinnallisuustutkimus on lähtökohtaisesti siirtänyt huomiomme pois valtiosta ja siten vääristänyt näkökulmamme poliittiseen toimintaan. Heidän mukaansa tällaista tutkimusta määrittää instituutioiden vastaisuus, minkä lisäksi ”sen väitteet politiikan lopusta, suvereenin diskurssin syrjäyttämisestä uusliberaalin hallinnon tekniikoilla, ja itesuhteesta merkittävimpänä nykyisenä vastustamisen muotona, eivät ole pelkästään epäajankäyttöä vaan ovat saattaneet myös myötävaikuttaa aikamme älylliseen tilanteeseemme ja poliittiseen sotkuun, jossa ennen ’liberaaleiksi demokratioiksi’ kutsut ovat tällä hetkellä” (mt., 188). Dean ja Zamora syyttävät Foucault’lta ja foucault’laista tutkimusta siitä, että huomiomme on kiinnittynyt identiteettiin valtion ja poliittisten instituutioiden sijaan. Heidän mukaansa se poliittinen tilanne, jossa olemme kykenemättömiä organisoimaan poliittista liikettä vastustamaan uusliberaalia hallintoa, on vasemmistolaisen hallinnollisuuden etsimiseen keskittyvän tutkimuksen syytä (mt., 201).

Miten tutkia valtiovaltaa?

Deanin ja Zamoran kirjaa voidaan pitää hyvin perusteellisena Foucault’n oman ajan poliittisten valtasuhteiden ja murrosten analyysinä. Silti kirjan esittämä ajatus hallinnallisuuden ja valtiovallan käsitteellisestä vastakkaisuudesta tuntuu oudolta. Kuten esimerkiksi Helén toteaa, hallinnan tekniikat muodostuvat modernin valtiovallan puitteissa (Helén 2016, 128; ks. myös May 2014, 175). Vaikuttaisi siltä, että Dean ja Zamora samaistavat suvereenin vallan ja valtiovallan toisiinsa. Tässä kirjoittajat menevät harhaan, sillä Foucault pyrki juuri purkamaan näiden

samaistamisen toisiinsa. Suvereniteetti ja siihen liittyvät teoriat ovat pikemminkin pyrkimyksiä hahmottaa valtiovallan luonnetta sekä oikeuttaa sen keskittymistä hallinnon käsiin. Valtion suvereeniutta voidaan siten kritisoida poliittisista syistä, mutta myös siksi, että se on tutkimuksellisesti epäajanmukainen ja kyvytön paljastamaan sen kummemmin valtiovallan kuin muunkaan vallankäytön luonnetta nyky-yhteiskunnassa.²

Dean ja Zamora esittävät, että valtion roolia väkivaltakoneistona pitäisi painottaa uusliberalistisen politiikan keskeisenä osana (Dean & Zamora 2021, 209–210). Uusliberaalia politiikkaa vastustavien mielenosoitusten tukahduttaminen ja ”jokainen kynnelkaasukranaatti ja kumiluoti sekä jokainen niiden aiheuttama silmä-, käsi-, kasvo-, ja kehovamma todistavat uusliberaalin hallinnon epäonnistumisesta” (mt. 187).³ Tässä he kytkeytyvät hyvistä syistä nykyiseen uusliberalismia käsittelevään tutkimukseen, jossa uusliberalismia lähestytään pikemminkin valtion tehtävien uudelleenmäärittelystä käsin, niin protestiliikkeiden tukahduttajana kuin valtion vetäytymisenä (ks. Brunila 2020; Harvey 2007, 75–79; Slobodian 2018, 6, 46).⁴

Voidaan myös kysyä, kielsikö Foucault tosiasiassa valtion merkitystä?⁵ Pikemminkin Foucault’n tapa lähestyä valtiota suvereenin vallan ykseyden sijaan koskee kokoelmaa erilaisia yhteiskunnassa laajemmin toimivia käytäntöjä (Foucault 2004, 5). Tarkoituksena on pikemminkin analysoida sitä, miten tietyt valtasuhteet ja käytännöt tulevat valtiollistetuiksi sekä miten erilaiset auktoriteetit ja mekanismit yhteiskunnassa suhteutuvat niihin (mt. 79). Näin ollen suvereenista vallasta luopuminen analyttisena kehikkona ei kiellä valtion merkitystä, vaan se pikemminkin avaa ennennäkemättömän todellisuuden, jossa valta ja sen käyttö paljastuvat luultua moninaisemmaksi.⁶

Foucault’n keskeinen kritiikki suvereeniin valtaan keskittyvälle poliittiselle teorialle on, että siltä jää huomaamatta erilaiset uudet vallankäytön muodot mutta myös valtiovallan ja lainsäädännön historiallinen kehitys. Foucault’n mukaan laki ja valtio itsessään kehittyvät erilaisten vallankäytön muotojen kanssa. Siinä missä suvereenissa

vallankäytössä laki toimii hallitsijan kieltona, on kurinpitoon keskittyvissä vallan käytännöissä taasen laki otettu osaksi pyrkimyksiä normalisoida tiettyjä toiminnan tapoja (Foucault 2013b, 417). Samaten valtio, josta Foucault puhuu myös *meta-valtana* on pikemminkin historiallinen kokoelma erilaisia vallankäytön muotoja (Foucault 2014, 166). Valtio ottaa siis haltuun uusia vallankäytön muotoja edistääkseen omia tavoitteitaan. Tätä prosessia Foucault kutsuu ”valtiollistamiseksi” (*étatisation*), jonka vuoksi keskiaikainen ja nykyaikainen valtio näyttävät toiminnaltaan hyvin erilaisilta (Foucault 2004, 79; Foucault 2010, 116).

On kuitenkin todettava, että tästä tarkennuksesta huolimatta Foucault’n tuotannossa valtio saa vain vähän huomiota osittain yllä mainituista metodologisista syistä. Ajatus valtiosta meta-valtana jää pelkäksi ajatukseksi, eikä valtiota pyritä erityisesti nostamaan esiin tärkeänä osana valtasuhteiden historiaa: se on vain yksi vastausehdotus kysymykseen siitä, miten nähdä valtio jonain yhteiskunnan lävistävistä vallan käytännöistä erillisenä ilmiönä. Marxilaisen tutkimuksen yksi vahvuuksista onkin, että valtiota analysoidaan toimijana, joka on enemmän kuin osiensa summa. Valtion käyttämä valta on siis erillistä muuhun taloudelliseen valtaan nähden, eikä sitä siis voida palauttaa yhteiskuntaan levittäytyneihin käytäntöihin (ks. Therborn 2008, 165).

Ei ole myöskään ollenkaan selvää, onko Foucault’n liberalismia käsittelevän analyysin taustalla selkeää metodologiaa. Esimerkiksi Thomas Biebricher on väittänyt, että Foucault’n hallinnallisuutta käsittelevät analyysit eivät ole yhteneväisiä hänen genealogisen metodinsa kanssa. Jos genealogian tarkoituksena on paljastaa vallan käytäntöjen taustalla olevat kamppailut ja yhteiskunnalliset taistelut, ovat hallinnallisuutta koskevat analyysit pelkästään näitä käytäntöjä koskevien tekstien analyysia (Beibricher 2008, 395).

On myös kiinnostavaa, miten monenlaisia normatiivista johtopäätöksiä Foucault’n ajatuksesta vallan hajaantuneisuudesta on vedetty. Christian Lavalin mielestä Foucault’n ajatus vallan hajaantumisesta tarkoittaa, että hän täydentää pääoman kasautumisen ja siihen liittyvien taistelujen kenttää myös muilla sosiaalisen

kasautumisen muodoilla, jotka pyrkivät saamaan yksilöstä irti kaiken mahdollisen hyödyn (Laval, 2015, 35). Näin ollen luokkataistelujen kentät moninkertaistuvat, sillä taistelua on käytävä myös muilla kuin lain tai talouden alueilla (mt., 41–42).⁷ Deanin ja Zamoran ajatuksena on, että koska Foucault analysoi suvereenin vallan korvaantumista muilla vallan muodoilla, hän ikään kuin löysi ”liittolaisen” uusliberalismista, joka aktiivisesti kritisoi suvereenia valtaa. Samalla tavalla myös Foucault’n subjektivaation kriittinen tarkastelu näyttäytyy heille ikään kuin luontevana syynä nähdä uusliberalismi mahdollisuutena (ks. Foucault 2004, 365).

Dean ja Zamora eivät tietenkään ole ainoita, jotka ovat tätä mieltä, vaan esimerkiksi Geoffroy de Lagasnerie – jonka tulkinta Foucault’sta on huomattavasti suopeampi – väittää Foucault’n kiinnostuneen uusliberalismista paikantaakseen vasemmiston uuden poliittisen roolin: ”Foucault kutsuu meidät ajattelemaan uudestaan niitä olosuhteita, joissa vapauttavat käytännöt on kehitelty – ja pyytää meitä harkitsemaan sitä tosiasiaa, että jokainen uusliberalismin kritiikki, joka ylistää lakia, poliittisuutta tai suvereeniutta ei ole pelkästään riittämätön vaan päinvastoin mahdollisesti taantumuksellinen ja reaktionäärinen” (de Lagasnerie 2020, 74; ks. Laval 2015, 30). Näiden kahden tulkinnan samankaltaisuus on kiehtovaa sen takia, että de Lagasnerie on eri mieltä normatiivisella tasolla Deanin ja Zamoran kanssa siitä, mitä uusliberalismin analyysi tarkoittaa vasemmistolle. Siinä missä Dean ja Zamora toivovat paluuta aikaisempaan valtiokeskeiseen vasemmistoon, on de Lagasnerien mukaan tällainen paluu parhaimmillaankin dogmaattinen ja pahimmillaan taantumuksellinen (de Lagasnerie 2020, xxiii).

Koska Dean ja Zamora eivät kuitenkaan pyri kehittämään omaa teoriaansa politiikasta, jää kysymys tästä erimielisyydestä avoimeksi. Normatiivisen ajattelun osalta teos osoittautuu samanlaiseksi valitusvirreksi kuin monet muutkin identiteettipoliittikkaa ja vasemmiston nykytilaa kritisoivat ulostulot.⁸ Tällä tavoin se ei onnistu laajemmassa tavoitteessaan, eli luokkakeskeisen ja materiaalsen politiikan

kunnianpalautuksessa: keskittyessään Foucault’n ajatteluun se itse asiassa keskittää huomionsa takaisin identiteettipoliittikkaan.⁹ Perusteellinen tutkimus uhkaakin muuttua ylimalkaiseksi syytökseksi siitä, miten ranskalaisen filosofian ”päähänpintymä” subjektiudesta (Dean & Zamora 2021,5) on lopulta osasyllinen nykyiseen poliittiseen tilanteeseen (mt. 233–244). Näin vahvoja väitteitä, sen enempää kuin koko Foucault’n tutkimuksen kumoamista, ei kuitenkaan pystytä lunastamaan teoksella, joka pyrkii todistamaan, että Foucault näki uusliberalismissa kiinnostavia poliittisia mahdollisuuksia.^{10,11} ■

VIITTEET

- 1 ”How Michel Foucault Got Neoliberalism So Wrong”. (09.06.2019), Verkko-osoitteessa: <https://jacobin.com/2019/09/michel-foucault-neoliberalism-friedrich-hayek-milton-friedman-gary-becker-minoritarian-governments>.
- 2 Ei pidä kuitenkaan päätellä niin, että ne tutkimukset, jotka eivät suoraan käsittele valtiovaltaa, hylkäisivät sen kokonaan. Monet tutkijat ovat tuoneet esiin uusliberalismin valtiota sitovia ja sen ulkopuolisia instituutioita, kuten Euroopan Unionin (ks. Streeck 2015) ja varsinkin Euroopan keskuspankki (ks. Ojala 2021) sekä erilaiset ajatushautomot (ks. Nordström 2021). Näiden tahojen vallankäyttöä on mahdollista ja toivottavaakin analysoida ilman, että valtiovalan merkitys tulisi kiellettyksi poliittisena toimijana.
- 3 Tästä syystä osa tutkijoista, kuten William Mitchell ja Thomas Fazi, esittävät, että uusliberalismi vaatii valtiovalan kykyä tukahduttaa työväenliike väkivaltaisella tavalla, joka itseasiassa vahvistaa valtiovalan roolia (Mitchell & Fazi 2017, 9).
- 4 Tämä on myös Foucault’n oma kanta, jonka mukaan liberaali hallinta on valtiovalan rationaaliteetin, *raison d'état* -perinteen jatkaja (Foucault, 2004, s. 24).
- 5 Foucault itseasiassa torjuu tämän kritiikin suorilta käsin: ”Jos sanotte, että analyyseissani kiellän valtiollisten mekanismien todellisuuden ja läsnäolon, niin tässä olette väärässä tai haluatte vääristellä, sillä en ole muuta tehnyt kuin päinvastoin.” (Foucault 2004, 78).
- 6 Foucault’n suhdetta valtioon on mahdollista tulkita myös toisella tapaa. Foucault’n marxilaisuutta koskevassa kriittisessä asenteessa on tärkeää muistaa sen teoreettinen luonne. Kuten Ilpo Helén toteaa, Foucault’n erimielisyys aikansa marxismin kanssa perustuu paljolti marxismin pyrkimykseen

- analysoida valtiovaltaa suvereenin vallan kautta, eli ”kapitalistisia tuotantoja ja luokkasuhteita uusintavana yhtenäisenä koneistona” (Helén 2016, 129). Moderni valta on kuitenkin hajaantunut eikä ole samalla tavoin luonteeltaan yhtenäinen vaan muodostuu erilaisia hajaantuneista vallankäytön toimijoista, jotka toimivat omien periaatteidensa ja rationaliteettien muotojensa mukaisesti (mt., 142). Kansanterveyslaitosten vallankäyttöä ja rationaliteettia ei ole näin mahdollista samaistaa valtiovallan toimintatapojen kanssa. Ajatuksena on, että valta on tuottavaa, ja sen vuoksi sen on joissain tilanteissa syytä levittäytyä erilaisiin käytäntöihin ja instituutioihin saavuttaakseen tavoitteensa. Kurivalta pyrkii tuottamaan ihmiskehoista tuottavampia ja kontrolloitavia (Oksala 2016, 112–113), kun taas uusliberaalien instituutioiden tarkoituksena on rohkaista yksilöitä kilpailemaan keskenään rajatuista resursseista (ks. Koivusalo 2005, 358; Tirkkonen 2019, 52). Tällöin erilaiset vallankäytön muodot, kuten suvereeni valta, kurivalta ja biovalta, pikemminkin täydentävät kuin korvaavat toisiaan. Nämä pyrkivät tekemään yhteiskunnasta ja yksilöistä mahdollisimman tuottavia.
- 7 Esimerkiksi Johanna Oksala on analysoinut sitä, miten uusliberalistinen hallinta saa oman ruumiin näyttäytymään pääomana ja sen ehostamisesta ja muokkaamisesta tulee tapa kartuttaa sitä (Oksala 2016, 124). Tällöin Foucault’n erimielisyydet aikansa sosialistien kanssa voidaan pikemminkin nähdä anti-kapitalistisen toiminnan täydentämisenä kuin siitä täysin luopumisena.
 - 8 Kiinnostavan poikkeuksen tähän kriittiseen kirjallisuuteen tekee Olúfé ’mi O. Táíwò äskettäin julkaistu teos, *Elite Capture*, joka pyrkii kehittämään identiteettipoliittikan kritiikin pohjalta lähtökohtia poliittisen organisoitumiseen (Táíwò 2022).
 - 9 *The Last Man Takes LSD – Foucault and the End of Revolution* myös itseasiassa kärsii kykenemättömyydestä hahmottaa materiaalista tasoa Mitterrandin hallintoa koskevassa analyysissään. Se nimittäin jättää täysin huomioimatta tosiasian, että Mitterrand itse hahmotti keskeisen poliittisen ristiriidan koskien valintaa Euroopan valuuttajärjestelmän (EMS) ja työväenliikkeen vaatimusten välillä. EMS edellytti säästötoimia ja niukkuuspolitiikkaa, työväenliike taas vaati näiden täyttä hylkäämistä (Amable & Stefano 2021, 76). Mitterrandin itse koki olevansa ”halkeamaisillaan kahden tavoitteen välillä: Euroopan integraation ja sosiaalisen oikeuden” (mt., 77).
 - 10 Jännitettä kuvaa, että Foucault’n työstä inspiroituneet tutkijat ovat pyrkinet tähdentämään, että uusliberalismin keskeinen piirre on subjektifikaatio, joka edustaa vastakkaista kantaa Deanin ja Zamoran Foucault-tulkinnalle (ks. Helén 2016; Oksala 2016).
 - 11 Tutkimusta on rahoittanut strategisen tutkimuksen neuvosto, joka toimii Suomen Akatemian yhteydessä, päätösnumerot 345950.

KIRJALLISUUS

- Amable, Bruno, & Palombarini, Stefano (2021) *The Last Neoliberal, Macron and the Origins of France’s Political Crisis*. Verso, London.
- Behrent, Michael C. (2016). ”Liberalism without Humanism: Michel Foucault and the Free-Market Creed, 1976–1979”. Teoksessa Daniel Zamora ja Michael C. Behrent (toim.) *Foucault and Neoliberalism*. Polity press, Cambridge, 24–62.
- Biebricher, Thomas (2008). ”Genealogy and Governmentality”. *Journal of the Philosophy of History*, 2, 363–396.
- Brown, Wendy (2015) *Undoing the Demos, Neoliberalism’s stealth Revolution*. Zone Books, New York.
- Brunila, Tuukka (2020). ”Vahva valtio ja talouden depolitisaatio: Carl Schmitt, liberalism ja moderni käsitteellinen erottelu valtion ja yhteiskunnan välillä”. *Ajatus*, 77:1, 63–100.
- Brunila, Tuukka & Lehtinen, Mattias (2021) ”Sota virusta vastaan: kansallisvaltion poliittisesta ontologiasta pandemian aikana”. *Tiede & edistys*, 45:3, 234–251.
- de Lagasnerie, Geoffroy (2020) *Foucault Against Neoliberalism?* Rowman & Littlefield, Lanham, Maryland.
- Foucault, Michel (1997). *”Il Faut Défendre la Société”, Cours au Collège de France*. 1976. Seuil/Gallimard, Paris.
- Foucault, Michel (2004) *Naissance de la Biopolitique, Cours au Collège de France*. 1978-1979. Seuil/Gallimard, Paris.
- Foucault, Michel (2010) *Turvallisuus, alue, väestö*. Suomentanut Antti Paakkari. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Foucault, Michel (2013a) *Seksuaalisuuden historia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Foucault, Michel (2013b) *Tarkkailla ja Rangaista*. Otava, Helsinki.
- Foucault, Michel (2014). ”Haastattelu (1977)”. Teoksessa: Tapani Kilpeläinen, Simo Määttä, Johan L. Pii (toim.) *Parhaat*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. *niin & näin*, Tampere, 154–177.
- Habermas, Jürgen (1985). *Der philosophische Diskurs der Moderne, Zwölf Vorlesungen*. Suhrkamp Verlag, Berlin.
- Harvey, David (2007). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press, Oxford, England.

- Helén, Ilpo (2016). *Elämän politiikat*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Hobbes, Thomas (1999). *Leviathan*. Vastapaino, Tampere.
- Koivusalo, Markku (2005). "Foucault ja elämän hallitseminen: Kristillisestä tottelevaisuudesta laskelmoiviin taloussubjekteihin". *Tiede & Edistys*, 30:4, 355–379.
- Laval, Christian (2015). "La Productivité du pouvoir". Teoksessa. Christian Laval; Luca Paltrinieri, & Ferhat Taylan (toim.) *Marx & Foucault, Lectures, usages, confrontations..* La Découverte, Paris, 29–44
- MacLellan, Matthew (2020). "Translator's Preface". Teoksessa: Geoffroy de Lagasnerie (toim.) *Foucault Against Neoliberalism?*. Rowman & Littlefield, Lanham, Maryland, ix–xx.
- May, Todd (2014). "Governmentality". Teoksessa: L. Lawlor & J. Nale (toim.), *The Cambridge Foucault Lexicon*. Cambridge University Press, Cambridge, England, 175–181.
- Mitchell, William, & Fazi, Thomas (2017). *Reclaiming the State, A Progressive Vision of Sovereignty for a Post-Neoliberal World*. Pluto Press, London, England.
- Nordström, Laura (2021). "Ajatuspajat talouspoliittisina vallankäyttäjinä eurokriisissä: uusliberalismia aiempaan tapaan?" *Poliittinen Talous*, 9:1, 6–40.
- Ojala, Markus (2021). "Doing Away with the Sovereign: Neoliberalism and the Promotion of Market Discipline in European Economic Governance". *New Political Economy*, 26:1, 203–215.
- Oksala, Johanna (2013). "From Biopower to Governmentality". Teoksessa: Christopher Falzon; Timothy O'Leary, & Jana Sawicki (toim.), *A Companion to Foucault*. Wiley-Blackwell, Hoboken, New Jersey, 320–336.
- Oksala, Johanna (2016). *Feminist Experiences, Foucauldian and Phenomenological Investigations*. Northwestern University Press, Evanston, Illinois.
- Saar, Martin (2007). *Genealogie als Kritik, Geschichte und des Subjekts nach Nietzsche und Foucault*. Campus Verlag, Frankfurt.
- Slobodian, Quinn (2018). *Globalists, The End of Empire and the Birth of Neoliberalism*. Harvard University Press, Cambridge, Massachussets.
- Streeck, Wolfgang (2015). "Heller, Schmitt and the Euro". *European Law Journal*, 21:3, 361–370.
- Táíwò, Olúfẹ́' mi O. (2022). *Elite Capture, How the Powerful Took Over Identity Politics (and Everything Else)*. Pluto Press, London.
- Therborn, Göran (2008). *What Does the Ruling Class Do When it Rules? – State Apparatuses and State Power under Feudalism, Capitalism and Socialism*. Verso, London.
- Tirkkonen, Sanna (2019). "Yhteinen yksinäisyys, Koetun yksinäisyyden filosofia". *Ajatus*, 76:1, 37–59.
- Tuck, Richard (2001). *The Rights of War and Peace, Political Thought and the International Order from Grotius to Kant*. Oxford University Press, Oxford, England.
- Zamora, Daniel, & Behrent, Mitchell C. (2016). *Foucault and Neoliberalism*. Polity, Cambridge.
- Zamora, Daniel (2016). "Foucault, the Excluded, and the Neoliberal Erosion of the State". Teoksessa Daniel Zamora ja Michael C. Behrent (toim.) *Foucault and Neoliberalism*. Polity press, Cambridge, 63–85.